

Vysvětlivky ke studijnímu materiálu, který se vám dostává do rukou:

Text uvedený **černou** a **červenou barvou** je textem základním a prověření znalosti jeho obsahu bude součástí vašeho hodnocení. Text uvedený **zelenou barvou** slouží k vaší snadnější orientaci v tématu eventuelně k rozšíření znalostí v případě vašeho zájmu a prověření znalosti jeho obsahu nebude součástí vašeho hodnocení. V rámci některých lekcí jsou **modrou barvou** uvedena zadání vašich dílčích domácích prací.

LEKCE IV.

Úvod do evropského práva

Zpracovala: Markéta Hamřlová, revize: Jana Kvasnicová

Tématické okruhy: *Historie evropské integrace. EU- její základ, cíle a vztah k evropským společenstvím. Orgány a instituce EU. Přidružení ČR k EU. Pojem evropského práva. Prameny evropského práva. Tvorba evropského práva. Povaha, sankce a nucený výkon komunitárního práva.*

Seznam v textu použitých zkratk:

- SEU – Smlouva o založení Evropské unie
- SES - Smlouva o založení Evropského společenství
- ES – Evropské společenství
- ESAE (EUROATOM) – Evropské společenství pro atomovou energii
- SFEU – Smlouva o fungování Evropské unie
- Společenství – jedno ze tří společenství (ESUO, EUROATOM, ES)
- Právo EU – komunitární právo, evropské právo, právo Evropské unie
- EP – Evropský parlament
- SDEU – Soudní dvůr Evropské unie
- SPS – Soud první instance
- EK – Evropská komise

Vložená nepovinná literatura:

- **Koldinská, K. a Tomeš, I.:** Sociální právo Evropské unie, O základních pojmech souvisejících s evropským právem, 1. vydání, C. H. Beck, Praha, 2003, str. 1 – 4

Historie evropské integrace.

Určité snahy o integraci Evropy můžeme v jistém slova smyslu vysledovat již od vzniku samostatných evropských států (vzpomeňme z historie např. integrační politiku Karla Velikého, Jiříka z Poděbrad, Napoleona...).

První evropské integrační snahy v dnešním slova smyslu však můžeme vystopovat až po ukončení II. světové války, kdy začala nabývat svoji reálnou podobu snaha o vytvoření jednotné politické Evropy, která i když nakonec skončila neúspěchem z toho důvodu, že se některé státy nehodlaly omezit ve své sotva získané suverenitě, znamenala podnět pro další jednání vedoucí v prvním kole k ustavení nadnárodních institucí v citlivých oblastech ekonomiky.

V roce 1951 byla podepsána první z integračních smluv, a to Smlouva o *Evropském společenství uhlí a oceli* (dne 23. 7. 2002 platnost Smlouvy o ESUO skončila a oblast její působnosti přešla na Smlouvu o založení ES).

Dne 25. března 1957 byly v Římě podepsány Smlouva o založení *Evropského hospodářského společenství* (EHS bylo v roce 1992 v Maastrichtu přejmenováno na ES) a Smlouva o založení *Evropského společenství atomové energie* (EUROATOMU). Hlavním smyslem EHS byl v první etapě vznik společného trhu založeného na celní unii a čtyřech svobodách – volném pohybu osob, zboží, služeb a kapitálu.

Za vyvrcholení evropských integračních snah lze potom jistě pokládat podpis tzv. *Maastrichtské smlouvy o EU* podepsané dne 7. února 1992.

Z dalších okamžiků v historii EU se sluší připomenout především den 2. října 1997, kdy byla podepsána tzv. *Amsterodamská smlouva*, tzn. třetí ze zásadních novel zakládacích smluv, která zajistila prohloubení evropské integrace v mnoha oblastech, např. poprvé zahrnula do nadnárodní kompetence sociální sféru, přišla s vizí „jednotného prostoru svobody, bezpečnosti a spravedlnosti“, umocnila akceschopnost společné zahraniční politiky atd. Dne 1. ledna 1999 se potom stalo v jedenácti členských státech společnou měnou *EURO*. Dne 7. prosince 2000 na summitu v Nice byla vyhlášena *Listina základních práv EU*. Ve dnech 16. a 17. dubna 2003 na zasedání Evropské rady v Athénách byly podepsány *přístupové smlouvy* s deseti kandidátskými státy na post nových členů.

Poslední smlouvou, která zrevidovala všechny předchozí je tzv. *Lisabonská smlouva*, jejímž cílem je výrazné zefektivnění fungování EU do budoucna. Jednou z hlavních změn, které má předmětná smlouva přinést je fakt, že EU bude mít nadále právní subjektivitu. To

znamená, že jako uskupení států může sama vstupovat do vztahů s mezinárodními organizacemi (dříve tak musely činit všechny členské státy jednotlivě).

EU - její základ, cíle a vztah k evropským společenstvím.

Vložená povinná literatura):

- **Tichý, L.; Arnold, R.; Svoboda, P.; Zemánek, J. a Král, R.:** Evropské právo, 2. vydání, C. H. Beck, Praha, 2004, str. 63 – 67

Orgány a instituce EU.

Evropská rada je vrcholný politický kolektivní orgán EU, který *rozhoduje o zásadních směrech rozvoje EU*. Vytváří potřebné podněty pro rozvoj EU a definuje její obecnou politickou orientaci. ER může fungovat jako odvolací instance pro otázky, v nichž není shoda u instancí nižších, zejména v Radě EU. Je povinna předkládat Evropskému parlamentu zprávu z každého zasedání a výroční zprávu o pokroku dosaženém v EU. ER je tvořena hlavami států nebo předsedů vlád a předsedou Komise s nápomocí ministrů zahraničních věcí členských států případně dalších členů Komise. Schází se min. dvakrát ročně.

Za **základní orgány** jsou označovány Evropský parlament, Rada EU, Komise, Soudní dvůr Evropské unie (tvořený Soudním dvorem, Tribunálem a Soudem pro veřejnou službu), Účetní dvůr a Evropská centrální banka. Tyto orgány jsou na sobě relativně nezávislé.

Evropský parlament je zastupitelský orgán, jehož posláním je „*hájit zájmy národů členských států*“. EP není parlamentem v klasickém slova smyslu, jako vrcholný mocenský a legislativní orgán, nicméně postupně se tomuto konceptu přibližuje. Jeho prioritní funkce byla funkce kontrolní. Rozdělení počtu poslaneckých mandátů přibližně respektuje počet obyvatel členských států. Poslanci jsou voleni ve všeobecných a přímých volbách občany EU v každém členském státě podle jeho vlastních volebních pravidel, ale ve stejném termínu pro celou EU. Mandát poslance EP je pětiletý. Stálá jednání EP probíhají ve Štrasburku, mimořádná v Lucemburku nebo v Bruselu. EP má povinnost zasedat minimálně jednou ročně bez svolání a dále vždy první úterý měsíce následujícího po uplynutí lhůty jednoho měsíce od voleb. EP disponuje pravomocemi trojího druhu: *kontrolní* (mimo jiné projednávání zpráv o činnosti jiných orgánů EU a projednávání programů činnosti ostatních orgánů EU; kladení dotazů Komisi a Radě; ustanovování vyšetřovacích výborů k prošetření nesprávností při

implementaci práva, peticí občanů, zpráv ombudsmana; vyslovování nedůvěry Komisi atd.) *legislativní* (možnost požádat Komisi, aby Radě přednesla návrh právního předpisu; zaujímání stanovisek v legislativním procesu; kooperace a spolurozhodování v přesně vymezených případech; navrhování změn v rozpočtu EU; změny rozpočtu u nepovinných výdajů; zamítnutí návrhu rozpočtu a na základě doporučení Rady udílení absolutoria Komisi za provádění rozpočtu) a *pravomocí ve vnějších vztazích*.

Rada Evropské unie je kolektivním nepermanentním **legislativním orgánem** EU, který zastupuje zájmy členských států v rámci evropské integrace. Rada zapojuje do unijního systému členské státy a jejich vlády. Rada EU sídlí v Bruselu. Rada EU je kolegiálním orgánem zástupců vlád členských států, z nichž každý do ní deleguje „*jednoho člena své vlády, který je oprávněn vládu zavazovat*“. Rada EU zasedá ve složení ministrů zahraničních věcí eventuelně v případě, že projednává resortní záležitosti ve složení příslušných resortních ministrů, případně je každý stát zastoupen více zástupci. Rada EU koordinuje hospodářské politiky členských států a má rozhodovací pravomoc. Rada EU má obecnou legislativní pravomoc ve všech oblastech, nejsou-li výjimečně svěřeny Komisi. Přijímá zásadně na návrh Komise akty evropského práva (nařízení, směrnice, rozhodnutí). Tuto pravomoc vykonává v kooperaci s EP podle řádného případně zvláštního legislativního postupu. V rámci EU řídí Rada společnou zahraniční a bezpečnostní politiku (společně s Evropskou radou). Mimo jiné přijímá rovněž nařízení o postavení úředníků Společenství, přijímá rozpočtová nařízení upravující zejména sestavování a provádění rozpočtu, přijímá návrhy rozpočtu, spolu s EP rozhoduje o přijetí nových členských států, účastní se procedur revize smlouvy. Dále působí především v oblasti politické spolupráce a vnějších vztahů.

Evropská komise je permanentní, kolektivní, nezávislou strážkyní zájmů evropské integrace. Komise je především **výkonným** orgánem, jejím sídlem je Brusel. Členové Komise jsou vybíráni tak, aby byla zaručena nezávislost na jejich členských státech. Funkční období členů Komise je pětileté. EP uděluje souhlas se jmenováním člena EK. EK disponuje třemi základními pravomocemi: *kontrolní* (vykonává dohled nad dodržováním základních smluv), *legislativní* (iniciativní tzn. monopol předkládat návrhy evropských právních předpisů Radě EU, právo předkládat připomínky a stanoviska, v mezích pověření Radou EU sjednávání obsahu vnějších smluv EU, podávání doporučení a stanovisek ke všem otázkám EU); a delegovanou, *výkonnou* (kterou získala buď přímo na základě Smluv nebo udělením Rady k provedení právních aktů přijatých Radou) a *pravomoc ve vnějších vztazích* (navrhuje Radě sjednání vnějších smluv a zpravidla z pověření Rady i obsah takových smluv sjednává, je zapojena do provádění společné bezpečnostní politiky).

Soudní dvůr Evropské unie je vrcholným orgánem soudního přezkumu dodržování práva EU. Jeho posláním je zajistit dodržování práva při výkladu a provádění základních smluv, což zahrnuje nejen primární právo EU, ale také sekundární právní předpisy. Dodržování práva EU zajišťuje Soud jak vůči orgánům EU, tak i členským státům a nepřímo i vůči státním příslušníkům těchto států. Povinné podřízení se členských států a jejich příslušníků Soudu tvoří jeden z podstatných prvků supranacionality EU. Sídlem SDEU je Lucemburk. Výkon funkce soudce SDEU končí uplynutím šestiletého období. Soudcům **Soudního dvora** (v rámci SDEU) jsou nápomocni volení generální advokáti. Každý soudce či generální advokát má k osobní pomoci dále tři referendáře. Soud rozhoduje buď v senátech či výjimečně v plénu o žalobách, předběžných otázkách a odvoláních proti rozhodnutím Tribunálu a výjimečně též Soudu pro veřejnou službu. **Tribunál** rozhoduje ve vymezených případech zpravidla o žalobách jednotlivců (např. známkoprávní spory, spory z hospodářské soutěže). **Soud pro veřejnou službu** rozhoduje spory mezi Unií a jejími zaměstnanci.

Účetní dvůr je kolektivní orgán vnější finanční kontroly EU. Jeho sídlo je v Lucemburku. Skládá se z tolika členů, kolik je členských států. Kontroluje celé finanční hospodaření EU, nově kontroluje též zahraniční politiku a vnitřní věci, nakolik jde o výdaje z rozpočtu EU.

Evropská centrální banka a centrální banky členských států tvoří pilíře měnové politiky EU. Hlavní cíle ECB jsou pečovat o cenovou stabilitu, institucionální nezávislost i její vztah k moci výkonné.

Vložená povinná literatura:

- **Tichý, L.; Arnold, R.; Svoboda, P.; Zemánek, J. a Král, R.:** Evropské právo, Vztahy mezi základními orgány, 2. vydání, C. H. Beck, Praha, 2004, str. 184 – 185

Mezi ostatní orgány patří především: **orgány vytvořené na základě základních smluv** (Hospodářský a sociální výbor, Výbor regionů, Výbor zaměstnanosti a Ombudsman) a **orgány založené tzv. základními orgány** (dělíme je na orgány podle typu právní subjektivity či podle míry vlivu na normotvorný proces).

Přidružení ČR k EU.

Vložená nepovinná literatura:

- Tichý, L.; Arnold, R.; Svoboda, P.; Zemánek, J. a Král, R.: Evropské právo, Přidružení ČR k ES, 2. vydání, C. H. Beck, Praha, 2004, str. 821 – 849

Pojem evropského práva.

Vložená povinná literatura:

- Tichý, L.; Arnold, R.; Svoboda, P.; Zemánek, J. a Král, R.: Evropské právo, 2. vydání, C. H. Beck, Praha, 2004, str. 26 – 30

Prameny evropského práva.

Prameny evropského práva lze zjednodušeně dělit na primární a sekundární, přičemž primární prameny jsou předpisy nejvyšší právní síly (jakási ústava EU) a sekundární prameny jsou právní předpisy přijímané na základě primárních pramenů.

Mezi **prameny primárního práva** a prameny rovnocenné právu primárnímu patří zakládací smlouvy, smlouvy o přistoupení jednotlivých členských států, obecné právní zásady evropského práva (nemají kodifikovanou formu, zpravidla jsou formulována v rozhodnutích SDEU, patří mezi ně např. principy týkající se bezprostředně zásady právního státu, právní zásada rovnosti a zákazu diskriminace atd.) a základní lidská práva (kodifikována v Listině základních práv EU; jsou postavena na roveň práva primárního, při jehož aplikaci jako i při aplikaci i tvorbě sekundárního práva je třeba k nim přihlížet).

Prameny sekundárního práva tvoří nařízení, směrnice, rozhodnutí, doporučení a stanoviska (viz čl. 288 SFEU). Dále se vyskytují i jiné prameny (jako např. opatření, hlavní směry, atd.) přijímané na základě dalších článků zakládacích smluv nebo na základě rozhodnutí orgánů EU. Platí, že právní akty sekundárního práva musí být v souladu s právními akty primárního práva.

Nařízení bychom mohli nazvat též evropským zákonem. Je závazné ve všech svých částech a platí bezprostředně ve všech členských státech. Všechny orgány členského státu jsou povinny nařízení aplikovat. Nařízení vytlačuje veškeré vnitrostátní právo, které je s ním v rozporu. Nařízení je zpravidla vydáváno Radou EU společně s EP. Je všeobecně závazné.

Směrnice je typickým právním předpisem evropského práva, který ve vnitrostátních právních řádech nemá obdobu. Podstata směrnice spočívá v tom, že EU vydává směrnice s určitým obsahem úpravy, který je potom ve stanovené lhůtě prováděn členskými státy. Na rozdíl od nařízení, které má obecnou závaznost, tj. konkrétně stanoví pravidla jednotlivcům –

občanům členských států, zavazují směrnice pouze členské státy k vydání právního předpisů či předpisů, které budou naplňovat cíl úpravy ve směrnici.

Rozhodnutí tzv. nepravý pramen práva – se týká toliko jednotlivého případu a je závazné pro toho, komu je určeno. Platí pouze pro omezený okruh adresátů, v nich určený. Má bezprostřední účinky.

Doporučení a stanoviska jsou nezávazná. Dotčená osoba je nemusí respektovat, přesto mohou ovlivňovat ochranu důvěry (dobré víry). Cílem doporučení a stanovisek je popsat či jinak přiblížit adresátovi určité chování či situaci. Stanoviska a doporučení mají velký význam z hlediska výkladu právních aktů.

Výše uvedené sekundární právo se neuplatní v oblasti společné zahraniční a bezpečnostní politiky. Ta je obecně regulovaná čl. 21 až 46 **Smlouvy o EU** a předpokládá vymezování obecných směrů, přijímání rozhodnutí Evropskou radou a Radou EU a posilování systematické spolupráce mezi členskými státy při provádění jejich politiky (viz čl. 25 SEU).

Tvorba evropského práva.

Primární právo v sobě obsahuje pravomoci o pravomocích tzn. pravidla procesu normotvorby primárního práva. Primární právo také stanoví, které orgány a v jaké formě se podílejí na tvorbě **sekundárního práva**.

Primární právo určuje ve zmocňovacích ustanoveních úpravu určitých oblastí a často i formu právního aktu, v níž má být předpis vydán. Odchyłka od těchto ustanovení primárního práva není možná. Proces sekundární normotvorby je členěn na **právo iniciační** (tzn. právo legislativní iniciativy), **projednávání návrhu** a **rozhodování o jeho přijetí**.

K vydání právního aktu je nutný návrh Komise. Komise má téměř úplný monopol na legislativní iniciativu. Rada a EP nemohou právní akty vydávat sami, nýbrž toliko na základě návrhu Komise. Rada nebo EP mohou Komisi vyzvat, aby provedla šetření k dosažení cílů Společenství, a aby Radě předložila návrhy příslušných právních aktů. V případě nečinnosti Komise je možné na ni podat žalobu pro nečinnost. Klasická legislativní procedura se dříve vyznačovala především nevýznamnou úlohou EP. Postupně byla ovšem úloha EP posilována. V současné době se naprostá většina právních aktů přijímá tzv. řádným legislativním postupem (viz čl. 294 SFEU).

Vložená povinná literatura:

- Čl. 294 SFEU

Podle čl. 297 odst. 1 a 2 SFEU je třeba nařízení, směrnice a rozhodnutí **uveřejnit**. Uveřejnění má konstitutivní účinky pro platnost těchto právních aktů. V případě pochybností ohledně doby uveřejnění je rozhodné datum, které je uvedeno v Úředním věstníku. Jiné než uvedené právní akty potřebují ke své účinnosti oznámení tomu, komu jsou určeny. Velmi důležitý požadavek z hlediska zásad právního státu spočívá v povinnosti odůvodnění právních aktů.

Většina aktů sekundárního práva (zejména nařízení a směrnice) slouží k tzv. harmonizaci (sblížení) právních řádů členských států, které často upravují totožnou otázku jinými způsoby. Tyto rozdíly v právní úpravě pak brzdí rozvoj volného pohybu osob, zboží, služeb, kapitálu. **Harmonizace práva členských států** byla původně chápána jako podmínka integračního procesu na nadnárodní úrovni a byla prováděna velice podrobně a detailně, což se však brzo ukázalo jako nefunkční způsob. Původní plošná harmonizační koncepce byla proto doplněna pružnějším modelem, který vychází z toho, že sbližování práva je předpokladem volného pohybu, jen pokud jde o tzv. kategorické požadavky. Členské státy jsou oprávněny odchýlit se od platné směrnice jen tehdy, pokud ona sama obsahuje možnost derogace, eventuelně pokud je odchýlné použití vnitrostátního práva připuštěno ve zmocnění na smluvním základě. Základem tohoto nového přístupu se stal důležitý rozsudek ESD ve věci Cassis de Dijon ze dne 20. února 1979 (120/78).

K významné změně koncepce harmonizace práva došlo dále v roce 1985 na základě tří strategických dokumentů tzv. Bílá kniha Komise pro dokončení vnitřního trhu. Další změny v úpravě harmonizace proběhly na základě Jednotného evropského aktu (1987), Maastrichtské smlouvy a Amsterodamské smlouvy.

Vložená nepovinná literatura:

- Tichý, L.; Arnold, R.; Svoboda, P.; Zemánek, J. a Král, R.: Evropské právo, 2. vydání, C. H. Beck, Praha, 2004, str. 269 – 278

Povaha, sankce a nucený výkon evropského práva.

Postavení evropského práva a jeho vztah k mezinárodnímu právu veřejnému i k právním řádům členských států je dán především dvěma základními rysy: *samostatností evropského práva* (právní řád se opírá o vlastní základní normy ústavní povahy, předpisy

právního řádu jsou ve svém výkladu a aplikaci podřízeny vlastní soudní instanci a konečně právní řád si vystačí sám o sobě, takže není třeba se dovolávat zásad nebo pravidel, jež smlouva neobsahuje) a dále tím, že *právo EU existuje jako součást práva aplikovatelného na území členských států*.

Evropské právo ovlivňuje národní právní řády členských států následovně:

A) *přímo zakládá práva a povinnosti*, k čemuž slouží -

aa/ *přímý (bezprostřední účinek)*;

ab/ *odpovědnost členských států za škodu způsobenou jednotlivcům porušením evropského práva*;

B) *nepřímo prostřednictvím povinností členských států a jejich orgánů* -

ba/ *v případě kolize mezi evropskou a národní normou má přednost aplikace normy evropské*;

bb/ *vnitrostátní právo je třeba aplikovat ve světle práva evropského (tzv. nepřímý účinek)*.

Jakkoli *přímý (bezprostřední) i nepřímý účinek* způsobuje evropské právo, rozdíl mezi nimi spočívá především v předmětu aplikace. *Přímý účinek* se totiž vztahuje k aplikaci evropské právní normy, zatímco *nepřímý účinek* se týká aplikace vnitrostátních právních předpisů členských států.

Přímý účinek znamená schopnost evropské normy ovlivňovat právní postavení subjektů práva členských států přímo – bez prostřednictví recepce těchto norem vnitrostátním právním aktem (s výjimkou směrnic). Důsledky zásady přímého účinku evropského práva jsou: evropské právo přistupuje bez dalšího k aplikovatelnému právu členských států aniž by bylo nutno recipovat, evropské právo je aplikováno jako právo evropské nikoli vnitrostátní a právní norma nadaná přímým účinkem je přímo aplikovatelná jak na návrh dotčených subjektů práva členských států, tak i ex officio orgány členských států. Jediným druhem právního aktu, u něž se *přímý účinek* přímo předpokládá, jsou *nařízení*. *Směrnice* předpokládá vydání národního prováděcího aktu, a proto možnost její přímé aplikace může nastat jen za splnění dalších specifických podmínek, kterými jsou marné uplynutí lhůty k provedení směrnice, nedochází k negativnímu ovlivnění právního postavení třetích osob a aplikace přímého účinku vede ke zlepšení právního postavení beneficentů směrnice.

Nepřímý účinek práva EU na právní řády členských států spočívá v povinnosti eurokonformního výkladu vnitrostátního práva členských států (tzn. členské státy a jejich orgány mají povinnost vykládat své národní právo tak, aby bylo dosaženo cíle normy – směrnice).

Odpovědnost členského státu za škodu způsobenou jednotlivci porušením evropského práva se vztahuje na *nečinnost zákonodárce* (neprovedení směrnice či ponechání v platnosti předpisu odporujícího Smlouvě), na *pochybení aktivního zákonodárce* (špatné provedení směrnice, přijetí předpisu odporujícího Smlouvě), na *porušení Smlouvy správním orgánem* a na *jednání či opomenutí výkonných soudních orgánů členského státu*.

Další aplikační zásadou vymezující vztah evropského práva k právním řádům členských států je jeho **přednost před národním právem**. Tato zásada se uplatní v případě, kdy dojde ke střetu působnosti normy národní s normou evropskou. Na střet evropského práva s vnitrostátním nelze aplikovat zásadu „lex posterior derogat priori“. Zásadu přednosti ustanovil SDEU zejména z důvodu: neúčinnosti bezprostřední použitelnosti, pakliže by volba užití práva evropského či vnitrostátního ležela na volné úvaze národního soudu; přesun pravomocí z členských států na Unii by byl tímto narušen a došlo by k rozdílnosti postavení evropského práva v zákonodárství jednotlivých členských států. Přednosti se těší všechny závazné normy práva EU.

Zásada přednosti však není absolutní, dosud existují dvě výjimky: konflikt s národní normou, která je provedením mezinárodněprávního závazku členského státu, který uzavřel před přistoupením k EU; a nepřiměřené poškození třetích osob jednajících v dobré víře.

Vložená povinná literatura:

- Tichý, L.; Arnold, R.; Svoboda, P.; Zemánek, J. a Král, R.: Evropské právo, 2. vydání, C.H.Beck, Praha, 2004, str. 317 – 328

Domácí práce nepovinná:

Navštivte a seznamte se s www.europa.eu.int

Doporučená literatura:

- Tichý, L.; Arnold, R.; Svoboda, P.; Zemánek, J. a Král, R.: Evropské právo, 2. vydání, C.H.Beck, Praha, 2004, event. v dalším z řady přepracovaných vydání
- Na cestě do Evropské unie – průvodkyně nejen pro ženy: Aspekt, Praha, 2002
- Aplikace evropského práva národním soudcem: Ministerstvo spravedlnosti, Praha, 1997
- Barták, K.: Průvodce Evropskou unií, druhé vydání, Ministerstvo zahraničních věcí, Praha, 2000
- internetové stránky

- www.euroskop.cz
- www.europa.eu.int/index_cs.htm

Právní předpisy doporučené k nastudování:

- SEU
- SFEU

Seznam použité literatury:

- Tichý, L.; Arnold, R.; Svoboda, P.; Zemánek, J. a Král, R.: Evropské právo, 2. vydání, C.H.Beck, Praha, 2004